

เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา”

มจร.วิทยาเขตพะเยา

๒.๖.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับธรรมรัฐ

ความหมายของธรรมรัฐ

คำว่า “ธรรมรัฐ” มาจากคำนามสองคำ คือคำว่า “ธรรม” และคำว่า “รัฐ” ซึ่งคำว่า “ธรรม” นั้น หมายถึงคุณงามความดี หรือบ่อเกิดแห่งความดีงาม สามารถใช้ได้กับคำอื่น ๆ เช่น ธรรมจารี (ผู้ประพฤติธรรม หรือผู้ประพฤติตามธรรม) ธรรมชาติ ธรรมดา เป็นต้น

ส่วนคำว่า “รัฐ” นั้น หมายถึงประเทศ หรือ แวนแคว้น ซึ่งสามารถใช้ร่วมกับคำอื่น ๆ ได้ เช่น รัฐบาล รัฐบุรุษ รัฐประหาร เป็นต้น

เมื่อคำทั้งสองคือ “ธรรม” กับ “รัฐ” มาร่วมกันเป็น “ธรรมรัฐ” จึงหมายถึงประเทศ หรือ รัฐที่เป็น ธรรม รัฐที่ประกอบด้วยธรรม รัฐที่ใช้หลักการที่เป็นธรรม ซึ่งเป็นคำค่อนข้างใหม่ ไม่มีใช้ในพจนานุกรม แต่เท่าที่หาคำศัพท์ที่ใกล้เคียงกันได้คือ “ธรรม หรือ ธรรมะ” อ่านว่า ท่า หรือ ท่ามะ เป็นคำนาม ซึ่งหมายความว่า คุณความดี เช่น เป็นคนมีธรรมะ เป็นคนมีศีลธรรม หากเป็นคำสั่งสอนในศาสนาก็จะใช้คำว่า แสดงธรรม ฟัง ธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้า หากเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติในศาสนา ก็จะมี ความหมายว่า การปฏิบัติ ธรรม การประพฤติธรรม หากใช้ในความหมายแห่งความเป็นจริงก็จะมีความหมายว่า ได้ดวงตาเห็นธรรม

หรือหมายถึง กฎ กฏเกณฑ์ กฎหมาย เป็นต้น¹ ส่วนคำว่า “รัฐ” อ่านว่า รัค, รัคละ เป็นคำนาม ที่หมายถึง แคว้น บ้านเมืองหรือประเทศ เช่น รัฐปาหัง รัฐวาติกัน เป็นต้น²

ถ้าดูตามรูปศัพท์และแนวคิดของคำว่า “ธรรมรัฐ” จึงหมายถึง หลักการที่ทำให้รัฐ หรือประเทศชาติ ประกอบไปด้วยกลไกที่เป็นธรรม หรือมีหลักประกันให้คนในรัฐ หรือประเทศได้อยู่ร่วมกันโดยมีธรรมะ เป็น ธรรมนุญในการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายแห่งรัฐนั้น ๆ

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) ได้ให้ความหมายประเด็นดังกล่าวนี้ว่า ธรรมรัฐก็คือ ธรรม มาภิบาล ซึ่งหลักธรรมาภิบาลนี้ สงเคราะห์เข้าในหลักปฏิบัติที่ดี ที่ชอบ คือ ที่ถูกต้อง ที่เหมาะสม ที่บริสุทธิ์ และที่ยุติธรรม สำหรับหัวหน้าฝ่ายปกครอง หรือฝ่ายบริหารทุกระดับ ใช้เป็นหลักปฏิบัติงาน โดยมุ่งบำบัต ุทุกข์ บำรุงสุข เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยส่วนรวม ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง ที่ว่า เป็นหลักปฏิบัติธรรมที่ ถูกต้อง หมายความว่าถึงเป็นหลักปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักการ คือหลักวิชา และถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรม คือไม่ฝืดคึดึดติดธรรม ไม่ฝืดคึดูกฎหมายของบ้านเมืองและระเบียบ กฎข้อบังคับโดยชอบ ขององค์กรต่างๆ ที่ว่าเป็นหลักปฏิบัติที่เหมาะสม หมายความว่า รู้จักพิจารณาปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ รู้จักปฏิบัติให้เหมาะสมกับบุคคล กับกาลเวลา และให้เหมาะสมกับสถานที่ โดยไม่เสียหลักการ และให้บังเกิดผลดีมากที่สุด ให้มีการสูญเสียน้อยที่สุด³ เท่าที่จะทำได้

---

¹ อ่างแล้ว, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๕๕๓.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๑.

³ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), หลักธรรมาภิบาลและประมุขสิทธิ์ : คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (ราชบุรี : มูลนิธิพุทธทาวนาวิชาวรรณกาย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓-๓๔.

ดังนั้น คำว่า “ธรรมรัฐ หรือธรรมาภิบาล” นี้จึงเป็นคำนาม หมายถึง ผู้รักษาธรรม หรือผู้ป้องกัน พระพุทธศาสนา ซึ่งอาจมีความหมายไปพ้องกับคำว่า “ธรรมิก” ที่หมายถึงการประกอบในธรรม ประพฤติเป็น ธรรม ทรงธรรม เช่น ธรรมิกราช สหธรรมิก⁴ เป็นต้นดังที่กล่าวมาแล้ว

นฤมล ทับจุมพล ได้ให้ความหมาย ของธรรมรัฐว่า แนวคิดเรื่อง Good Governance เป็น แนวความคิดของธนาคารโลก (World Bank) ที่นำมาใช้ในการกำหนดนโยบายการให้กู้เงินกับประเทศในซีก โลกใต้ ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๑๙๘๐ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องความไร้ประสิทธิภาพ และการคอร์รัปชันของรัฐบาลใน ประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะประเทศในแถบลาตินอเมริกาและแอฟริกาที่มีปัญหาในการบริหารงานจนทำ ให้เกิดปัญหา เนื่องจากกู้เงินธนาคารโลกไปแล้วไม่สามารถหาเงินมาชำระคืนได้ ดังนั้น ธนาคารโลกได้อธิบาย ความหมายของ Good Governance ว่าคือ “ลักษณะและวิถีทางของการที่อำนาจได้ถูกใช้ ไปในการจัดการ ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา” ซึ่งในทัศนะของธนาคารโลก Good Governance คือ การใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อจัดการงานของบ้านเมือง ด้วยการให้บริการสาธารณะที่มี ประสิทธิภาพ ระบบที่ยุติธรรม และกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นอิสระ เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ เป็นไป ตามสัญญา มีฝ่ายบริหารที่โปร่งใส มีระบบราชการที่เคารพสิทธิของพลเมือง มีฝ่ายนิติบัญญัติที่มีความ รับผิดชอบและมีสื่อมวลชนที่เป็นเสรี อย่างไรก็ตาม Good Governance เมื่อมาอยู่ในบริบทแบบไทย ก็ถูกแปล ความ และอธิบายแตกต่างกันไป เช่นเดียวกับคำอื่นๆ เช่น Globalization ที่ถูกแปลเป็น โลกาภิวัตน์ โลกาภิวัตน์ โลกาวิวัฒน์ และการครอบโลก หรือ Civil Society ที่หมายถึง ประชาธิปไตยประชาสังคมสังคมประชาสังคม พลเมืองสังคมเข้มแข็งสังคมอารยะและประชาคม เป็นต้น ส่วน Good Governance ได้ถูกแปลกันไปหลาย แบบ เช่น คณะรัฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ โดยชัยวัฒน์ สถาอานันท์ แปลว่า “ธรรมรัฐ” ส่วนสถาบันวิจัยเพื่อการ พัฒนาประเทศไทย (TDRI) แปลว่า “ธรรมาภิบาล” ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์

---

⁴ อ้างแล้ว, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๕๕๔ - ๕๕๕.

มหาวิทยาลัย แปลว่า “สุปฺรสาสนการ” ส่วน ธีรยฺทศ บฺญุมิและชยวฒันสตาอนันท์ แปลว่า “ธรรมรัฐ” หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สังคม เอกชนและประชาชนที่จะทำให้การบริหารราชการแผ่นดิน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม⁵ แต่อย่างไรเสียหลักการนี้ก็คือ กรอบแนวคิดที่คล้ายกับหลักธรรมาธิปไตยของพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

อมรา พงศาพิชญ์ ได้ให้ความหมาย ของธรรมรัฐว่า อดีตการมองความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมในลักษณะผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง หรือรัฐบาลกับประชาชน เป็นการมองจากบนลงล่าง ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการสื่อสารทางเดียว รัฐบาลเป็นผู้ออกกฎหมายและบอกให้ประชาชนมีสิทธิทำหรือไม่ทำอะไรใด แต่เมื่อสังคมขยายใหญ่ขึ้น มีกลุ่มต่างๆ เพิ่มขึ้น มีความซับซ้อนและหลากหลายขึ้น การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เคลื่อนตัวโดยภาคธุรกิจซึ่งเดิมเป็นผู้ถูกปกครอง ทำให้เกิดการเรียกร้อง “สิทธิ” หรือ “อำนาจในการตัดสินใจ” ในหลายๆ เรื่องมากขึ้น ความสัมพันธ์หรือการสื่อสารสองทางจึงเป็นสิ่งจำเป็น ระบบการปกครองถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นระบบการบริหารจัดการ ระบบการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูล การสร้างเครือข่าย เส้นแบ่งแยกระหว่างภาครัฐหรือภาคสาธารณะชนกับภาคเอกชนเริ่มไม่ชัดเจน สาเหตุของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์มีคำอธิบายได้หลายชุด ขึ้นอยู่กับมุมมองและรูปแบบ ซึ่งก็คือ ธรรมรัฐทางสังคมการเมือง และธรรมรัฐทางเศรษฐกิจ⁶

ยุค ศรีอาริยะ ได้ให้ความหมาย ของธรรมรัฐว่า หลังวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ คนไทยเริ่มตั้งคำถามต่อกระแสโลกาภิวัตน์กันบ้างแล้ว แต่กว่าที่จะรู้ตัวทุกอย่างก็สายเกินแก้ ปัจจุบันมีศัพท์ใหม่ที่ดูดี จาก

---

⁵ นฤมล ทับจุมพล, “แนวคิดและวาทกรรมว่าด้วย : ธรรมรัฐแห่งชาติ”, รวมบทความธรรมาธิบาลกับคอร์ปชั่นในสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถึทรรศน์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๑-๖๒.

⁶ อมรา พงศาพิชญ์, “ธรรมรัฐกับประชาสังคม” รวมบทความ ธรรมาธิบาลกับคอร์ปชั่นในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถึทรรศน์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๕-๘๗.

สหรัฐอเมริกาคือ Good Governance ในช่วงที่ผ่านมาได้มีการจัดสัมมนาทั้งทั่วประเทศ เพื่อยกย่องและชื่นชมแนวคิดดังกล่าว ความจริงแล้วแนวคิดทั้งสาม ไม่ว่าจะเป็น Globalization หรือที่แปลว่าโลกาภิวัตน์ Re-engineering ที่แปลว่าการยกเครื่องธุรกิจ และคำว่า Good Governance โดยทั่วไปแปลว่า ธรรมรัฐ เป็นชุดความคิดเดียวกัน เกี่ยวพันและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบในขณะที่แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ นำเสนอภาพให้เห็นว่า ระบบโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และจะนำสู่อารยธรรมโลกหลังยุคอุตสาหกรรมได้อย่างไร แนวคิดเรื่อง Re-engineering ก็คือ การนำเสนอแนวทางในการยกเครื่องทางเศรษฐกิจโลกครั้งใหม่ ส่วนแนวคิดเรื่อง Good Governance ก็ทำหน้าที่เป็นอุดมการณ์ และแนวทางการเมืองของระบบโลกยุคโลกาภิวัตน์⁷

กล่าวโดยสรุป ธรรมรัฐก็คือ บ่อเกิดแห่งคุณงามความดีที่ใช้กับการปกครองในรัฐ หรือหลักธรรมกำกับการบริหารจัดการของผู้ปกครอง โดยมุ่งประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม อันหมายถึงการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ที่มีความมุ่งหมายต่อการบริการสาธารณะอันมีประสิทธิภาพ มีระบบและกระบวนการที่เป็นธรรม หรือศัพท์ทางพระพุทธศาสนาใช้ คือ แนวคิดธรรมาธิปไตยหรือการบริหารจัดการที่มีธรรมเป็นใหญ่

ที่มาของคำว่า “ธรรมรัฐ”

ธรรมรัฐเป็นแนวคิดที่มุ่งสร้างให้สังคม การเมือง และเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นแบบการบริหารจัดการที่ดี โดยมีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย

พลตรี อินทรัตน์ ยอดบางเตย ได้ให้ที่มาของธรรมรัฐใน ๓ แหล่งคือ จากนักคิดตะวันตก จากองค์กรการเงินระดับโลก และจากอดีตนักเรียนนอก รายละเอียด ดังนี้

---

⁷ ยุค ศรีอาริยะ, “โลกาภิวัตน์ กับ Good Governance” รวมบทความ ธรรมาภิบาลกับคอร์ปชั่นในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถึทรรศน์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑-๔๒.

๑) มาจากเจตนารมณ์ของนักคิด นักวิชาการหรือนักรัฐศาสตร์ ที่ต้องการให้มนุษยชาติมีระบบการปกครองที่ดีและเป็นธรรม โดยเห็นว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งในระบอบเสรีประชาธิปไตยหรือเรียกว่าประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) มีกลไกการปกครองที่ไม่เพียงพอต่อการรับมือกับสังคมที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นได้ และเสนอแนวทางความคิดทางทฤษฎี Good Governance ขึ้นมา

๒) มาจากการเสนอของ World Bank หรือ IMF (กองทุนการเงินระหว่างประเทศ) ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลการครอบงำของสหรัฐฯ และกลุ่มสหภาพยุโรป โดยที่ถูกชักใยจากกลุ่มทุนโลก เช่น Wall Street อีกชั้น IMF ให้ความสำคัญกับ Good Governance มากที่สุดเพราะบทเรียนจากการเข้าไปจัดการหนี้สินในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศในแถบลาตินอเมริกาและแอฟริกาซึ่งการวางกฎของ IMF เพื่อเป็นหลักประกันในการทวงหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนและรัฐบาลลูกหนี้ ซึ่งรัฐบาลเหล่านั้นล้วนเป็นตัวแทนของกลุ่มทุนท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งเมื่อผลประโยชน์เกิดขัดกันจึงทำให้ IMF ประสบปัญหาในการทวงหนี้ มาตรการที่จะควบคุมลูกหนี้ได้จึงต้องมี Good Governance ซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่เจ้าหนี้หรือทุนต่างชาติสามารถเข้าไปตักตวงผลประโยชน์ได้อย่างสะดวกโดยปราศจากความเสี่ยงจากการผันผวนทางการเมือง

๓) จากปัญญาชน นักคิด นักการเมืองหรือเทคโนโลยีเนอร์ ที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก ได้นำเอาความรู้เรื่อง Good Governance มาเผยแพร่ในประเทศของตน⁸

สรุปได้ว่าที่มาของธรรมเนียมทั้ง ๓ ประการ ทำให้เห็นว่าแนวทาง หรือวิธีคิดอีก ๓ ประการ คือ

๑. นักรัฐศาสตร์ พยายามแสวงหาแนวคิดที่จะเป็นเครื่องมือให้กับผู้นำประเทศ ได้นำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการประเทศต่าง ๆ โดยแทรกกลไกการทำงานและแนวคิดให้เป็นการบริหารจัดการที่ดีต่อสังคมโลก

---

⁸ พลตรี อินทรีตัน ยอดบางเตย, **ธรรมรัฐ**, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้ากรู๊ป, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๕.

๒. กองทุนการเงินระดับโลกได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา และสามารถสรุปบทเรียนที่ประเทศลูกหนี้กระทำต่อเจ้าหนี้ จึงคิดค้นเทคนิค และสร้างเครื่องมือเพื่อคุ้มครอง ป้องกันผลประโยชน์ของตนเอง พร้อมกับหาแนวทางช่วยประเทศลูกหนี้ของตนเอง

๓. กลุ่มผู้นำหัวก้าวหน้าในประเทศต่างๆ ที่ได้รับการศึกษาจากซีกโลกตะวันตกต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลง ในการบริหารจัดการในประเทศของตนเอง ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีมีประสิทธิผลสูง จึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาปรับประยุกต์ใช้ในประเทศของตน

หลักการของธรรมรัฐ

ในปี ค.ศ. ๑๙๙๕ ธนาคารพัฒนาการแห่งเอเชีย หรือ ADB ซึ่งเชื่อมโยงกับ World Bank และ IMF ขยายหลักการ Good Governance ทางการเมืองออกมา และแยกแยะได้ ดังนี้คือ ๑) ความน่าเชื่อถือ และมีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน (Accountability) ๒) ความโปร่งใส (Transparency) ๓) การมีส่วนร่วม (Participation) ๔) ความสามารถคาดการณ์ได้ (Predictability) ๕) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างหลักการทั้ง ๕ ประการข้างต้น

หลักทั้ง ๕ ประการนี้คือแนวอุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งอาจไม่ได้หมายความว่าสิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้นจริง หรือแม้แต่จะมีทางเกิดขึ้นได้ และเจตนาที่ ADB เสนอก็เพื่อสร้างภาพฝันทางการเมือง ที่ตรงกันข้ามอย่างยิ่ง และดีงามอย่างยิ่ง หากนำมาเปรียบเทียบกับระบบการเมืองในเอเชียทั้งหมดเจตนาเพื่อให้บรรดาปัญญาชนเอเชียที่ชื่นชอบโลกาภิวัตน์อยู่แล้ว หันมาสนับสนุนแนวคิดทางการเมืองดังกล่าว โดยหวังว่าแนวคิด Good Governance คือทางออกทางการเมืองของประเทศเหล่านี้ดังนั้น การตีความ Good Governance ในที่นี้ต้องตีความจากแนวคิดกระแสหลักที่เสนอโดยนักวิชาการตะวันตก โดยเฉพาะอเมริกา หรืออีกนัยหนึ่งมัน เป็นเพียงอุดมการณ์ทางการเมือง ไม่ได้มีหลักที่ตายตัวเสมอไป บางประเทศก็อาจตีความว่าอะไรคือ Good Governance ในแบบของตัวเอง ตัวอย่างเช่น JICA ของประเทศญี่ปุ่น จะตีความในเชิงประสิทธิภาพของรัฐใน

การบริหาร และการสนองตอบความต้องการของประชาชน รวมทั้งแนวการพัฒนาการที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วม และความยุติธรรมทางสังคมซึ่งเป็นการตีความที่แตกต่างจากแนวคิด Good Governance ของอเมริกา⁹

กล่าวโดยสรุป หลักธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนาก็ดี หลักธรรมรัฐหรือหลักธรรมาภิบาลทางสังคมตะวันตกก็ดี เป็นหลักการปกครองที่มุ่งเน้นหลักธรรมในการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีแม้หลักธรรมรัฐจะมีที่มาจากเจตนารมณ์ที่ดีของนักคิด นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ ประกอบกับการห้วงใยของสถาบันทางการเงินระดับโลกอย่าง ธนาคารโลก และ IMF เป็นต้น และยังได้มีปัญญาชน นักคิด นักการเมืองที่ได้นำแนวคิดนี้กลับสู่ประเทศของตนโดยมีเป้าหมายที่การอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองอย่างสันติสุข โดยผู้ปกครองจะต้องตั้งอยู่ในธรรม มีหลักการ และหลักวิชาการที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ซึ่งมีการถ่ายทอดแนวคิดมาในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย แท้จริงแล้ว หัวใจอยู่ที่การมีส่วนร่วมของประชาชนนั่นเอง เพื่อตรวจสอบ ถ่วงดุลกับผู้นำ ทั้งนี้ผู้นำเองก็ต้องมีการบริหารจัดการอย่างโปร่งใส ตรงไปตรงมา และเป็นธรรม พร้อมกับรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ดังนั้น หลักการทั้ง ๒ คือหลักธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา และหลักธรรมรัฐทางประเทศตะวันตก จึงมีแนวไปในทิศทางเดียวกันอย่างน่าสนใจยิ่ง

---

⁹ อ่างแล้ว, ยุค ศรีอาริยะ, “โลกาภิวัตน์ กับ Good Governance” รวมบทความ ธรรมาภิบาลกับคอร์รัปชันในสังคมไทย, หน้า ๔๖-๔๘.